EVOLUŢIA ISTORICĂ A TIPOLOGIILOR UTOPICE ÎN LITERATURA ENGLEZĂ

Bosîi Cristina, lector, Departamentul de Literatură Universală şi Comparată, USM

Prezentul studiu reprezintă o analiză a evoluţiei istorice a tipologiilor utopice în literatura engleză.

În contextul diversităţii textelor literare din paradigma utopiilor şi derivatelor genului respectiv (antiutopie, distopie, eutopie, etc.), vor fi explicate sensurile exhaustive ale acestor concepte.

Profitînd de studiile recente din domeniu, cercetarea va încerca să prezinte diferite puncte de vedere asupra originii şi evoluţiei gîndirii utopice în experienţele literare engleze.

O atitudine deosebită este dedicată operei lui Thomas Morus care a exercitat o influenţă covărşitoare asupra posterităţii introducînd astfel metoda utopistă care reprezintă un mod specific de raportare critică la realităţile social politice contemporane.

Cuvinte – Cheie: utopie, antiutopie, tipologie, ideal, stat, societate, gîndire critică.

În istoria literară scrierile utopice au jucat mereu un rol primordial întrucît au servit drept modalitate de sesizare şi apreciere a viitorului. Evoluînd de regulă din critica prezentului, utopia a reprezentat mişcările ulterioare ale societăţii, căile sale posibile, a expus diverse variante ale viitorului apropiat. Această funcţie a literaturii utopice s-a menţinut pînă în prezent, necătînd la dezvoltarea „furtunoasă" a futurologiei şi a popularităţii fantasticii ştiinţifice, care la fel tinde către cunoaşterea viitorului.

Literatura utopică universală este destul de complexă. De-a lungul existenţei sale istorice ea a suferit perioade de ascensiune şi cădere, de succese şi eşecuri. Astăzi ar fi dificil să ne imaginăm o panoramă generală a istoriei fără de opere utopice. S-a ajuns chiar şi la ideea concluzivă că progresul reprezintă realizarea utopiei.

Genul literar al utopiei a urmat o evoluţie deosebită, trecînd prin diverse metamorfoze care au generat ulterior tipologii în literatura universală şi engleză respectiv. Tematica literară care include discuţii despre societăţile alternative datează cu vechimea literaturii ca atare. Astfel, *Republica* lui Platon, considerată în mod obişnuit de a fi primul exemplu reprezentativ al genului datează cu aproximaţie cu anul 370 î.e.n.

Cuvîntul ***utopie*** provine din limba greacă, în care *ou=nu* şi *topos =loc,* de aici obţinînd semnificaţia de *„*niciunde*"* sau *„* nicăieri*"*, conferindu-se şi conotaţia de „loc bun" de la prefixul omonim grecesc *eu =bine*. Prin urmare, utopia poate fi privită ca un loc sau stat ideal şi perfect sau ca orice sistem ideal de perfecţiune politică sau social. Adeseori, în lucrările literare se referă la o descriere detaliată a unei naţiuni sau comunitate ordonată conform unui sistem pe care autorul îl propune ca un mod mai bun de viaţă, un sistem posibil de realizat cu condiţia amînării celui prezent.

Termenul ca atare a fost etichetat de către Thomas More în anul 1516 în cartea sa cu acelaşi titlu şi care de fapt ne reprezintă o insulă perfectă numită Utopia. Pentru a fi cît mai convingător, autorul ne oferă la începutul cărţii a 2-a o descriere detaliată a cestei insule prezentînd cu lux de amănunte o informaţie amplă despre toate părţile sale componente aşa ca: "partea ei de mijloc, … lăţimea cea mai mare, … întindere de două sute de mile ,… chipul unei jumătăţi de cerc,… un ocol de cinci sute de mii de paşi, asemănarea cu o lună nouă, … gol uriaş, … un fel de lac, mai mult liniştit decât furios, … ţărmul de jur împrejur, … un port larg şi cât se poate de bun, de foarte mult folos pentru oameni, şi în care corăbiile pot să plutească în toate părţile" [1, pagina 59] .

În continuare, pentru a menţine veridicitatea, autorul prezintă informaţia ce ţine de proveniența denumirii insulei, relatînd despre "un vechi rege, Utopus, care a cucerit insula şi de la care şi-a luat numele ţara aceasta şi care se pricepu să şlefuiască seminţia barbară şi sălbatică de acolo şi să facă din ea un popor care, prin învăţătura şi omenia lui, întrece acum aproape toate celelalte neamuri". [1, pagina 60] .

După lecurarea integrală capodoperei lui Thomas More putem constata că utopia sa se baza pe o republică, unde toate proprietăţile erau comune. Ea constituia o versiune perfecţionată a Republicii, descrisă iniţial de Platon în care existau numai părţile bune ale unei societăţi, de exemplu egalitatea perfectă sau lipsa războaielor, în timp ce relele fuseseră deja eradicate, de exemplu sărăcia, mizeria, boala. Era o societate cu legi puţine, care nu avea avocaţi şi nu-şi trimitea cetăţenii la război, căci armata ei se baza pe mercenari recrutaţi din ţări vecine.

Fiind un laic foarte credincios, care a dorit să devină preot, autorul s-a inspirat probabil din structura organizatorică a mănăstirilor. Thomas More a trăit în perioada când Renaşterea începea să pătrundă în Anglia, iar vechile idealuri medievale, inclusiv cel

monastic erau in declin. Astfel, unele idei ale lui Thomas More reflectă o nostalgie pentru trecutul medieval.

Bucurîndu-se de un succes uriaş, cartea lui More a dus la faptul că lexemul titlului şi-a lărgit sensul iniţial şi a început să desemneze concepte, modele societale, propuneri etc. Din acest motiv fiecare autor care propune o utopie e un critic implicit al lumii în care trăieşte, şi ar vrea ca aceste elemente negative pe care le critică să dispară într-o lume imaginară. De obicei lucrurile dintr-o utopie sunt radicale, revoluţionare, inspiraţionale, sau speculative.

Respectiv, termenul de utopie a devenit un echivalent al idealismului şi fiecare autor care propune o utopie e un critic implicit al lumii în care trăieşte, şi ar vrea ca aceste elemente negative pe care le critică să dispară într-o lume imaginară.

Pe parcursul istoriei utopia ca formă variată a conştiinţei publice a însumat în sine aşa trăsături ca de exemplu: conceptualizarea idealului social, critica socială, îndemnul de a evada de la realitatea sumbră, la fel ca şi încercările de a „pre-fascina" viitorul societăţii.

Literatura utopică se intercalează strîns cu legendele despre „veacul de aur" despre insulele „paşnicilor", cu diferite concepte religioase şi etice şi idealuri.

În epoca Renaşterii utopia a dobîndit în mod prioritar o formă de descriere a guvernărilor perfecte sau a oraşelor ideale, care chipurile ar exista undeva pe Pămînt. Începînd cu secolul al XVII-lea o popularitate aparte o capătă altă formă a utopiei literare – aşa numitul „roman statal" care relatează despre călătoriile în ţările utopice şi care conţine mai întîi de toate descrierea organizării lor statale. În acelaşi timp au devenit răspîndite diverse proiecte şi tratate utopice.

La mijlocul secolului al XIX-lea şi în special în secolul XX utopia s-a transformat tot mai mult într-un gen specific al literaturii polemice.

În general istoria scoate la iveală tipuri variate ale gîndirii utopice care exprimă interesele diferitor clase şi straturi sociale. Astfel s-a conturat anumite tipologii ale genului printre care distingem: *utopii economice, utopii politice* sau *istorice, utopii religioase, utopii tehnologice* sau *ştiinţifice*.

Referitor la utopiile economice menţionăm că la începutul secolului al XIX-lea au apărut multe idei utopice, create de problemele din creşterea naturală a capitalismului. Ele sunt cunoscute sub denumirea de "socialism utopic" şi militau pentru: o distribuire egalitaristă a produselor, abolirea banilor, cetăţenii trebuiau să facă doar o muncă plăcută pentru binele comun, şi care să le lase timp pentru a se cultiva într-un domeniu artistic sau ştiinţific. Exemplul clasic îl constituie cartea lui Edward Bellamy "*Privind înapoi*". Marxismul a atacat în modul cel mai dur cu putinţă asemenea utopii economice. Utopiile pot avea diferite orientări ideologice; de exemplu cartea lui Robert Heinlein "*Luna este o amantă dură"* e o utopie a individualistă şi libertariană. Utopiile capitaliste se bazează pe economii libere.

Ceea ce ţine de utopiile politice sau istorice ne duce la ideea că o utopie a păcii planetare este considerată adesea unul dintre sfârşiturile istoriei. În acest context amintim că Sparta a fost un exemplu de stat militarist utopic fondat de Lycurg , deşi în special atenienii, ar fi putut să-l considere un stat distopic. La rîndul său a dominat spaţiul grecesc până când a fost învinsă de Tebani în bătălia de la Leuctra.

În contextul utopiilor religioase, constatăm că ideile creştine sau islamice ale Grădinii Paradisului şi Raiului au tendinţa să devină utopii în forma lor populară. Într-un sens similar conceptul budist de *nirvana* poate fi considerat o utopie religioasă. Asemenea locuri paradisiace sunt un argument esenţial pe care religiile îl folosesc pentru convertirea de noi adepţi. În SUA au existat societăţi utopice cu profil religios, dintre care se pot aminti Quakerii. Mai există o astfel de biserică întemeiată în 1830 de Joseph Smith, care are în ziua de azi mai mult de 12.000.000 de membri în toată lumea, chiar şi în România. Membrii acestei biserici (*Biserica lui Isus Hristos a Sfinţilor din zilele din urmă*) sunt mai cunoscuţi sub porecla de Mormoni.

Utopiile tehnologice sau ştiinţifice au devenit în ultimii ani din ce în ce mai populare şi larg răspîndite, bucurîndu-se de o înaltă solicitare şi apreciere din partea cititorilor. Acestea au loc de obicei în viitor când se crede că standarde avansate ale ştiinţei şi tehnologiei vor transforma lumea după standarde utopice; vor elimina moartea şi suferinţa; vor schimba natura

umană şi condiţia umană. Un exemplu notabil este romanul"*Minunata lume nouă*" publicat în anul 1932, aparţinînd scriitorului englez Aldous Huxley, autor cu viziuni profetice care pune problema pericolului avansării ştiinţei şi a societăţii supra-tehnologizate şi care de fapt a definit ceea ce numim ***antiutopie*** – o specie nouă a genului utopic.

Astfel, antiutopia ne duce la principala problemă a literaturii utopice din secolul al XX-lea, şi anume: problema de realizare - nerealizare a utopiei, care in general a generat apariţia genului care neagă utopia.

Problema determinării antiutopiei s-a complicat din motive că pînă acum ea încă nu a avut o denumire unică: cercetătorii moderni utilizează termeni diferiţi ca de ex: *cacotopie*, *contra-utopie, distopie*, *utopie negativă*,*anti-utopie*, *quasi-utopie*, ş.a.

Au trecut aproape 500 de ani de la ieşirea de sub tipar a "*Cărţii de aur a lui Thomas Morus, pe cît de utilă pe atît de plăcută, despre cea mai bună întocmire a statului şi despre noua insulă utopia*", graţie căreia autorul Renascentist şi umanistul filosof a devenit fondatorul genului utopic dictînd astfel o nouă concepere, percepere şi gîndire asupra societăţii şi vieţii în general. Lumea în care trăim regăseşte atît tendinţele ideal-utopice dar şi manifestări distructiv-distopice. Ţine de discreţia fiecăruia dintre noi să urmeze şi să implementeze armonia vieţii utopice sau să meargă pe calea degradantă a "extazului progresist".

Cert este faptul că genul utopic va fi unul actual, necesar şi exploatat în literatură încă mulţi ani înainte.

Bibliografie

1. MORE, Thomas(1997) - *Utopia*, Wordsworth classics of World Literature, 135p.
2. SARGENT, Lyman Tower (2014) - "*Themes in Utopian Fiction in English Before Wells*", Science Fiction Studies **3** (3): p.275–82